

Fördelar och nackdelar – med en vd-lös styrning

I ett litet företag är det oftast dess ägare som beslutar om hur företaget ska skötas. När företaget är stort är det nödvändigt att anställa en företagsledning. Direktören har i uppgift att sköta företaget på ägarnas vägnar, men det är inte självklart att det blir så.

Kanske sitter företagsledaren och främjar egna intressen på bekostnad av ägarna? Detta kallar ekonomerna för agentproblem. Det har att göra med att företagsledaren i regel vet mer om företaget än vad ägarna gör. Det vill säga det finns en så kallad informationsasymmetri.

DISCIPLINERANDE ÅTGÄRDER

För ägarnas del krävs därför åtgärder som kan disciplinera den anställda ledningen. Sådana åtgärder är revision och andra kontroller. Om direktören får en prestationslön alternativt aktier eller optioner, blir det bättre överensstämmelse mellan direktörens och ägarnas intressen. Åtgärder såsom dessa kostar dock pengar för ägarna, samtidigt som det inte är möjligt att helt förvissa sig om att direktören arbetar helt i ägarnas intresse. Det finns därför en ytterligare agentkostnad, bestående i att ägarna får förluster till följd av att direktören inte sköter sig helt perfekt.

Dessa agentkostnader är större i organisationer med spritt ägande. När det inte finns någon med avgörande inflytande får direktören större handlingsutrymme. Det finns dessutom ett gratispassagerarproblem inom spridda ägarkretsar. Det vill säga var och en förstår att det behövs styrning och kontroll av företaget, men alla hoppas att "någon annan" tar på sig dessa uppgifter.

OLIKA SKILLNADER

Kooperativa företag har per definition spridda ägarkretsar, men problemen är likartade inom åtskilliga stora börsbolag. Det finns dock skillnader. En är att börsbolagets direktör disciplineras av en aktiebörs. Det är inte muntert för direktören att se hur börsaktörerna kasserar hans arbete.

Kooperativa företag är inte utsatta för investerare- och börsanalytikers granskningar. En annan skillnad gäller företagets målsättning. Börsföretaget har kapitalavkastning såsom målsättning och detta är någorlunda mätbart. Det kooperativa företagets mål uttrycks ofta såsom "medlemsnytta", men det begreppet går inte att mäta.

Problematiken kompliceras ytterligare av att nästan alla kooperativa företag har indirekt demokrati. Vd utpekas av en styrelse som väljs vid en årsstämma och stämmodeltagarna kan vara valda inom distrikt. Det blir alltså en lång kedja av agentrelationer.

BEAKTANSVÄRD STUDIE

Vad skulle hända om denna kedja förkortas så att det inte finns någon vd? Kanske skulle styrelsen själv kunna fungera såsom vd. Det vill säga att det rimligtvis blir ordförandes uppgift.

Frågan om direktörlösa kooperativa föreningar har studerats av tre brasilianska forskare. Det är nämligen inte ovanligt att lantbrukskooperationen i Brasilien saknar vd:ar. Författarna har samlat in data från 77 föreningar. Dessa finns representerade i olika branscher, olika storleksklasser (upp till 6 500 anställda) och från olika delar av landet.

Artikeln med titeln "The Determinants of Ownership Structure: Evidence from Brazilian Agricultural Cooperatives", finns publicerad i tidskriften *Agribusiness* nummer 1, 2013. Författarna bakom verket heter Davi R. de Moura Costa, Fabio Chaddad och Paulo Furquim de Azevedo.

STYRE UTAN VD

Cirka hälften av de studerade kooperativa företagen styrs direkt av styrelsen utan någon vd. Ju flera ledamöter en styrelse har, desto mera sannolikt är det att föreningen saknar en vd. Vidare är en vd-lös styrning vanligare i lokala föreningar, till skillnad från föreningar med andra föreningar som medlemmar. Föreningar med förädlingsverksamhet har ofta en vd.

Sammanlagt kan dras slutsatsen att många föreningar med enkel verksamhet inte anser sig behöva någon vd. Föreningar vars ordförande sitter på en begränsad mandatperiod har oftare en vd. Det krävs alltså en hel del erfarenhet hos en ordförande om denne ska kunna ta vd:s uppdrag.

VISSA FÖRDELAR

De studerade företagen har i genomsnitt nästan två stämmor per år. Medan styrelsen har möten minst en gång i månaden och ordförande arbetar nästan heltid med sitt uppdrag. Det är inte utan problem att arbeta utan en vd.

Modellen med att en styrelseordförande fungerar som vd finns knappast längre i Sverige, kanske med undantag för någon av de lokala lantmannaföreningarna. Den har varit vanlig och den har vissa fördelar. Ansvaret för att medlemmarna är nöjda ligger direkt på styrelsen. Medlemmarna och föreningen kommer nära varandra. Informationsasymmetrin blir liten. Agentkostnaderna kan knappast bli lägre.

Jerker Nilsson, Institutionen för ekonomi, SLU Uppsala

